

Warszawa, 26-02-2025 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich
Stanisław Trociuk

II.510.188.2025.PZ

Pan
Arkadiusz Myrcha
Sekretarz Stanu
Ministerstwo Sprawiedliwości
ePUAP

dot. DL-I.400.7.2024

Szanowny Panie Ministrze,

w odpowiedzi na pismo z dnia 6 lutego 2025 r., przedstawiam następujące uwagi Rzecznika Praw Obywatelskich do projektu *ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z poprawą bezpieczeństwa ruchu drogowego* umieszczonego w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie internetowej Rządowego Centrum Legislacji w serwisie Rządowy Proces Legislacyjny pod pozycją UD185¹, dotyczącego zmian m. in. w Kodeksie karnym²,

¹ <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12394306/katalog/13110133#13110133>

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 17 z późn. zm.; dalej: k.k.).

Kodeksie wykroczeń³, Kodeksie postępowania karnego⁴ oraz Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia⁵.

I. Zmiany w Kodeksie karnym

1. Projektowany art. 42 § 3 k.k. oraz art. 43a § 2 i 2a k.k.

Uwagi

Przypomnieć należy, że Rzecznik Praw Obywatelskich poprzedniej kadencji w piśmie procesowym z dnia 27 maja 2021 r., ozn. II.510.529.2021.MM⁶, skierowanym do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie ozn. sygn. akt SK 22/21, przystąpił do postępowania i wniósł o stwierdzenie niezgodności art. 42 § 3 k.k. z szeregiem wzorców konstytucyjnych, w tym przede wszystkim z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. W sprawie tej w dniu 4 czerwca 2024 r. zapadł wyrok, w ramach którego Trybunał stwierdził, że art. 42 § 3 k.k., w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 541), w zakresie, w jakim obliguje sąd do orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio w razie popełnienia przestępstwa określonego w art. 178a § 4 k.k., jest niezgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP. Niezależnie od kontrowersji związanych z funkcjonowaniem Trybunału Konstytucyjnego, argumentacja wskazana w uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia zasługuje na aprobatę.

Z orzecznictwa Trybunał Konstytucyjnego wynika, że wyłączenie realnej roli sądu w podejmowane rozstrzygnięcia o pozbawieniu jednostki wolności osobistej, nawet jeżeli formalnie podejmowałby je sąd, ale sprowadzony de facto do roli notarialnej, stanowi naruszenie prawa do sądu z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP⁷. Trybunał wskazuje ponadto, że wątpliwości konstytucyjne budzić musi każde rozwiązanie, w którym ustawodawca posługuje się formułą wskazującą na związany charakter decyzji sądu o zastosowaniu środka skutkującego pozbawieniem wolności (np.: „sąd stosuje”, „zarządza”, „wymierza”

³ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2119 z późn. zm.; dalej: k.w.).

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46; dalej: k.p.k.).

⁵ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 977 z późn. zm.; dalej: k.p.s.w.).

⁶ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-do-tk-dozywotnie-odbieranie-prawa-jazdy-niekonstytucyjne-wycofanie>

⁷ Wyrok TK z dnia 17 lipca 2013 r. sygn. akt SK 9/10, Dz.U. z 2013 r., poz. 905.

- użyte w takim kontekście, który jednoznacznie wskazuje na obowiązek podjęcia przez sąd decyzji o określonej treści), a jednocześnie przesłankami podjęcia decyzji tej treści czyni okoliczności nie dopuszczające żadnego stopnia uznaniowości, w tym na przykład terminy techniczne, prawnicze, ustalenia odnoszące się do faktów, nie zaś - w jakimkolwiek stopniu - do ocen i sędziowskiego uznania⁸.

W tym kontekście wskazać należy, że art. 42 § 3 k.k. w zakresie, w jakim nakazuje sądowi orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio w razie popełnienia przestępstwa określonego w art. 178a § 4 k.k., chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami, uniemożliwia sądowi *de facto* dokonania wyboru w zakresie przesłanek wyznaczających zakres zastosowania normy prawnej, gdyż zakres ten ma charakter względnie obligatoryjny i ograniczony został m. in. do przypisania odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstwa z art. 178a § 4 k.k., zaś jednocześnie fragment „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami” jest niejasny i w sposób niewystarczająco precyzyjny, oraz uniemożliwia dokonanie wyboru w zakresie konsekwencji zastosowania reakcji karnej, gdyż zarówno co do zakresu materialnego czyli treści środka karnego w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, jak i zakresu formalnego, czyli okresu zastosowania środka karnego (dożywotnio), sąd jest związany treścią art. 42 § 3 k.k. Taki stan rzeczy stanowi zaprzeczenie istoty konstytucyjności normy, gdyż uniemożliwia realizację standardu orzekania opartego na zasadzie swobodnego uznania sędziowskiego w ramach ustawy, zasadzie indywidualizacji prawnokarnej reakcji wobec sprawcy, zasadzie oznaczoneści kary oraz wyjątków jej zastosowania, zasadzie humanitaryzmu oraz zasadzie równości wobec prawa. Obligatoryjność orzekania nadmiernie ogranicza dyskrecjonalną władzę sędziego, skutkując automatyzmem wymiaru tego środka karnego⁹. Jak słusznie wskazuje R.A. Stefański, „powinno w ogóle odstąpić się od orzekania tego zakazu obligatoryjnie, a ustawodawca powinien mieć więcej zaufania do sądu, że zastosuje ten zakaz wtedy, gdy będzie to konieczne. Do czego prowadzi obowiązek orzekania zakazu, wykazało stosowanie art. 42 § 2 k.k. w pierwotnym jego brzmieniu, który zmuszał sąd do orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych wobec prowadzących rowery w stanie nietrzeźwości, a nawet w stosunku do pieszych, którzy w takim stanie spowodowali wypadek drogowy. Spowodowało to, że wobec sprawców przestępstwa z art. 178a § 2 k.k. dochodziło do orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na podstawie art. 42 § 2 k.k. i zakazu prowadzenia innych pojazdów na

⁸ Ibidem.

⁹ R.A. Stefański, Obligatoryjny zakaz prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 2011, nr 5, s. 8.

podstawie art. 42 § 1 k.k.”¹⁰. Stawiało to w „gorszej sytuacji prawnej sprawcę występku z art. 178a § 2 k.k. – czynu o mniejszej szkodliwości społecznej w porównaniu do sprawcy występku z art. 178a § 1 k.k. – czynu o większej szkodliwości społecznej. (...) Jednak art. 42 § 2 k.k. w zakresie, w jakim prowadzi do surowszego karania sprawców występku z art. 178a § 2 k.k. niż sprawców występku z art. 178a § 1 k.k., nie spełnia testu dopuszczalności wprowadzania odstępstw od zasady równości, ponieważ nie jest uzasadniony racjonalnymi argumentami i nie ma oparcia w innych normach, zasadach lub wartościach konstytucyjnych”¹¹.

Wskazać należy, że użycie w art. 42 § 3 k.k. trzech przymiotników „wyjątkowy”, „uzasadniony” i „szczególny” przesądza, że chodzi o sytuacje nadzwyczajne. Wskazać należy jednak, że ustawodawca nie posłużył się ani definicją równoważną ani też kontekstową dla lepszego opisanie, kiedy ów wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami ma miejsce. Z tego względu art. 42 § 3 k.k. można postawić zarzut naruszenia zasady *nullum poena sine lege stricta* leżącej u podstaw konstytucyjnej zasady państwa prawnego wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP, gdyż nie spełnia wymogu wystarczającej precyzyjności. W fazie postępowania rozpoznawczego nie sposób ustalić, jakie fakty winny zostać wykazane w postępowaniu dowodowym dla zastosowania owego wyjątku, a w fazie postępowania odwoławczego nie sposób wskazać, jak powinien zostać sformułowany zarzut błędu w ustaleniach faktycznych w razie niezastosowania przez sąd I instancji wyjątku z art. 42 § 3 k.k. W tym względzie podnieść należy, że Trybunał Konstytucyjny stoi na stanowisku, iż stanowienie przepisów niejasnych i wieloznacznych jest naruszeniem Konstytucji¹² ze względu na sprzeczność z zasadą państwa prawnego wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP albo zasadą określania ograniczeń w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw.

Zastrzeżenia podnoszone względem obligatoryjności orzekania omawianego środka na zawsze na podstawie art. 42 § 3 k.k. nie ustają zatem pomimo złagodzenia jej klauzulą, że sąd może odstąpić od orzeczenia tego środka karnego, jeżeli „zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami”. Klauzula ta, jak słusznie wskazuje R.A. Stefański, łagodzi rygorystyczność tego uregulowania, ale jednak w praktyce może z wyjątku stać się regułą z uwagi na to, że „Sędziowie wykorzystają go do tego, by zbojkotować dyrektywę zawartą w art. 42 § 3 k.k. jako niesłuszną i niesprawiedliwą i będą zasadnie nie orzekać zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów

¹⁰ R.A. Stefański, *Obligatoryjny...*, s. 9.

¹¹ Postanowienie TK z dnia 5 maja 2009 r., sygn. akt S 2/09, OTK ZU 2009, nr 5A, poz. 17.

¹² Wyroki TK: z dnia 3 listopada 2004 r., sygn. akt K 18/03, z 21 marca 2001 r., sygn. akt K 24/00; z dnia 30 października 2001 r., sygn. akt K 33/00 oraz z dnia 22 maja 2002 r., sygn. akt K 6/02.

na zawsze, wykazując, że zachodzi taki szczególny wypadek”¹³. Również na powyższe ryzyko w postaci poszukiwania przez sędziów prób obejścia tego przepisu słusznie wskazywał Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, stwierdzając, że „wprowadzenie w tym zakresie obligatoryjnego orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze, sprzecznej z zasadami indywidualizacji kary, prowadzi będzie do nieproporcjonalnych skutków społecznych (...), prowadzi może albo do orzeczeń niesprawiedliwych, albo do unikania wydawania przez sądy orzeczeń skazujących i korzystania z instytucji nadzwyczajnych”¹⁴.

Ze względu zakres materialny art. 42 § 3 k.k. (czyli treść środka karnego w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych), zakres formalny (czyli względnie dożywotni charakter, względnie obligatoryjny zakres zastosowania ograniczony m. in. do popełnienia przestępstwa określonego w art. 178a § 4 k.k.), a także niejasne wyłączenie możliwości orzeczenia wskazanego środka karnego do sytuacji opisanych za pomocą trzech przymiotników „wyjątkowy”, „uzasadniony” i „szczególny”, naruszenie przez zarówno obowiązującą, jak i projektowaną treść art. 42 § 3 k.k. wymogu dostatecznej określoności wywodzonej z art. 2 Konstytucji RP może w praktyce wymiaru sprawiedliwości prowadzić do istotnych konsekwencji dla skazanych, które to konsekwencje wynikać będą z niejednolitego stosowania lub niepewności co do sposobu stosowania rzeczonoego unormowania. **Powyższe pozwala przyjąć, że art. 42 § 3 k.k. w zakresie, w jakim nakazuje sądowi orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami, jest przepisem niejasnym i z tego względu pozostaje w sprzeczności z zasadą państwa prawnego wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP, gdyż wskazana niejasność jest tak daleko posunięta, iż prowadzi może do twierdzenia, że w zakresie fragmentu „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami” art. 42 § 3 k.k. jest normą pustą albo też do twierdzenia względem powyższego zupełnie odwrotnego, tj. że sąd władny jest dowolnie kształtować treść orzeczenia na podstawie art. 42 § 3 k.k., w tym przede wszystkim swobodnie korzystać ze wskazanego wyjątku.** Wynikającej stąd rozbieżności nie da się usunąć za pomocą zwyczajnych środków mających na celu wyeliminowanie niejednorodności w stosowaniu prawa. Niejasność art. 42 § 3 k.k. w zakresie fragmentu „chyba, że zachodzi wyjątkowy

¹³ R.A. Stefański, *Obligatoryjny...*, s. 7.

¹⁴ Opinia Pierwszego Prezesa SN do druku nr 2115 z dnia 1 lipca 2009 r. w sprawie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (dot. zakazu prowadzenia pojazdów).

wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami” jest tego rodzaju, że dotyka prawnie chronionych interesów adresatów rzeczzonego unormowania¹⁵.

W kontekście art. 45 ust. 1 w zw. z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP przypomnieć jednocześnie należy, że w odniesieniu do zasady wyłączności sprawowania władzy sądowniczej przez sądy i trybunały w zakresie norm prawnokarnych, Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wskazywał, iż o ile władza ustawodawcza jest umocowana do ustanawiania czynów zabronionych pod groźbą kary, o tyle konieczne jest, aby w procesie stanowienia prawa pozwolił sądowi na działanie w ramach jego wyłączności kompetencyjnej. Ten minimalny standard kompetencji obejmuje swoim zakresem konstytucyjnie zagwarantowaną niezależność sądów i związaną z nią niezawisłość sędziowską, proceduralne zabezpieczenie w przepisach rzeczywistej niezależności i niezawisłości w każdej sprawie rozstrzyganej przez sąd, faktyczną możliwość sędziego działającego w granicach zakreślonych ustawą orzekania o winie, jak i o karze stosownie do okoliczności danego czynu zabronionego i zebranych w sprawie dowodów, w zgodzie z własnym sumieniem. Należy przy tym zaznaczyć, że niezawisłość sędziowska stanowi integralny element i warunek istnienia demokratycznego państwa prawnego, na co wskazywał w swoim orzecznictwie zarówno Trybunał Konstytucyjny, jak i ETPC¹⁶. W kontekście powyższych rozważań Trybunał dostrzegł, że w zamiarze ustawodawcy, w wypadku czynów wyszczególnionych w art. 42 § 3 k.k., domyślnym rozwiązaniem miało być automatyczne, obligatoryjne orzeczenie przez sąd środka karnego dożywotnio. Odstąpić od powyższego może jedynie w razie wystąpienia wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami. Należy zatem przyjąć, że w założeniu ustawodawcy środek ten miał mieć charakter sankcji bezwzględnie oznaczonej.

Za Trybunałem Konstytucyjnym powtórzyć również należy, że sankcja karna stanowi ogół ujemnych następstw karnych grożących za popełnienie przestępstwa. W nauce wyróżniane są cztery rodzaje sankcji: bezwzględnie nieoznaczone, bezwzględnie oznaczone, względnie nieoznaczone i względnie oznaczone. W wypadku sankcji bezwzględnie nieoznaczonej sąd ma całkowitą dowolność w wyborze reakcji karnej. Odmiennie jest w wypadku sankcji bezwzględnie oznaczonej, gdzie o wymiarze

¹⁵ Por. wyrok TK z 3 grudnia 2002 r., sygn. akt P 13/02, OTK-A 2002, nr 7, poz. 90; wyrok z 18 listopada 2014 r., sygn. akt K 23/12, OTK-A 2014, nr 10, poz. 113.

¹⁶ Zob. wyrok TK z 24 czerwca 1998 r., sygn. akt K 3/98, OTK ZU nr 4/1998, poz. 52; orzeczenia ETPC z: 25 lutego 1997 r. w sprawie Findlay przeciwko Wielkiej Brytanii, skarga nr 22107/93; 23 czerwca 1981 r. w sprawie Le Compte, Van Leuven i De Meyere przeciwko Belgii, skargi nr 6878/75 i 7238/75, § 54-55; 30 listopada 1987 r. w sprawie H. przeciwko Belgii, skarga nr 8950/80, § 50; 22 października 1984 r. w sprawie Sramek przeciwko Austrii, skarga nr 8790/79, § 3637; 17 stycznia 1970 r. w sprawie Delcourt przeciwko Belgii, skarga nr 2689/65, § 31; 23 października 1985 r. w sprawie Benthem przeciwko Holandii, skarga nr 8848/80, § 40.

odpowiedzialności karnej decyduje w całości ustawodawca, a rola sądu sprowadza się tylko do ustalenia okoliczności czynu i przypisania winy. Pozostałe warianty są niejako pośrednie wobec opisanych skrajnych możliwości. W obowiązującym kodeksie karnym przyjęto model sankcji względnie oznaczonych. W tak skonstruowanym systemie sankcje karne dopuszczalne do orzeczenia za dane przestępstwo określone są w sposób ramowy, natomiast ich doprecyzowanie i skonkretyzowanie spoczywa na sądzie orzekającym w konkretnej sprawie. W aktualnie obowiązujących przepisach sankcję bezwzględnie oznaczoną, poza art. 42 § 3 k.k. można odnaleźć również w art. 42 § 4 k.k. Oprócz tego, niekiedy obligatoryjne jest również orzekanie przepadku lub środka kompensacyjnego, które niewątpliwie również stanowią element reakcji karnej na popełnione przestępstwo. Trafnie Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku w sprawie o sygn. akt SK 22/21 zaznaczył, że określanie sposobu regulacji kary użytego w art. 42 § 3 k.k. jako „miękką obligatoryjność”, pojawiające się czasem w kontekście tego rodzaju konstrukcji, należy uznać nie tyle za wymykające się powyższym kryteriom, ile raczej za wewnętrznie sprzeczne. Zgodnie z zamierzeniem ustawodawcy, sąd ma obowiązek zastosowania określonej w przepisie sankcji. Możliwość odstąpienia od jej wymierzenia w nielicznych wypadkach w istocie ma bowiem charakter iluzoryczny i nie ma wpływu na zamiar ustawodawcy, którym było wymierzenie środka karnego w określonym wymiarze sprawcy enumeratywnie wymienionych czynów.

Wskazać ponadto należy, że tego rodzaju sankcje również mają wpływ na statuowane w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP prawo do sądu w tym znaczeniu, że unicestwiają minimum wyłączności kompetencyjnej sądu, stanowiące immanentną część tego prawa. Ustawodawca w dotychczas obowiązującym art. 42 § 3 k.k., a za nim projektodawca w projektowanych art. 42 § 3 k.k. oraz art. 43a § 2 i 2a k.k., ograniczając możliwość wymierzenia rodzaju środka karnego, zdecydował się na nakierowanie jego wysokości w szczególności na cele w zakresie prewencji ogólnej w ujęciu negatywnym. Zaznaczenia wymaga, że położenie nacisku na taką „odstraszającą” funkcję prawa karnego jest charakterystyczne dla państw niedemokratycznych, natomiast w demokratycznym państwie prawnym może być traktowana jako racja dodatkowa, nie zaś główny powód działania wymiaru sprawiedliwości. Należy jednoznacznie wskazać, że racjonalizowanie kary w oparciu o prewencję generalną w rozumieniu negatywnym (czyli funkcje odstraszającą) prowadzi do przedmiotowego traktowania człowieka. Ustawodawca i za nim projektodawca w projekcie ozn. UD185 umożliwił tymczasem, w celu odstraszania potencjalnych sprawców, orzeczenie środków karnych, które mogą przekroczyć swoją surowością stopień winy. Konstytucja nie statuuje wprawdzie wprost zasady winy jako przesłanki odpowiedzialności karnej, jednakże, jak wskazywał

Trybunał w wyroku z 3 listopada 2004 r.¹⁷, nie sposób pociągać do odpowiedzialności represyjnej w przypadku braku możliwości podjęcia zachowania zgodnego z prawem, akcentując tym samym jedną z przesłanek przypisania winy. Zasadę winy można wywodzić natomiast z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP w tej części, w której przepis ten stanowi o czynie, oraz z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP. Wątpliwe jest zatem, by kara niedostosowana do stopnia winy mogła zostać orzeczona w państwie urzeczywistniającym zasady demokratycznego państwa prawnego i sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP). Wybór właściwej sankcji karnej opartej na różnych względach i celach musi pozostać do uznania sądu, tak jak i wybór odpowiedniej racjonalizacji, która jest podstawową przesłanką właściwego wymiaru kary i środków karnych. Narzucanie sędziom konkretnych rozstrzygnięć powoduje automatyzm w pracy sędziego i przenosi odpowiedzialność za podjęte rozstrzygnięcie w kwestii kary na ustawodawcę. Swoboda sądowego wymiaru kary musi zaś być zagwarantowana na etapie decydowania o jej wymiarze. **Użycie przez ustawodawcę oraz przez projektodawcę w art. 42 § 3 k.k. oraz art. 43a § 2 i 2a k.k. zwrotu „sąd orzeka” oznacza, że środki karne opisane w tych przepisach zaliczyć należy do kategorii „automatycznych skutków skazania”, która to kategoria nie mieści się w pojęciu orzekania, co uzasadnia sprzeczność obecnie obowiązującego i projektowanego art. 42 § 3 k.k. oraz projektowanego art. 43a § 2 i 2a k.k. z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 42 ust. 1 i 3 w zw. z art. 2 Konstytucji RP.**

2. Projektowany art. 44b k.k.

Uwagi

Rzecznik Praw Obywatelskich w opinii z dnia 30 września 2021 r., ozn. II.510.1043.2021.PZ¹⁸, przesłanej Sekretarzowi Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, następnie w dwóch opiniach przesłanych Przewodniczącym Komisji Ustawodawczej Senatu RP oraz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP z dnia 15 lipca 2022 r., ozn. II.510.1043.2021.PZ¹⁹ i z dnia 24 lipca 2023 r., ozn. II.510.619.PZ²⁰, a także w opinii stanowiącej odpowiedź na pismo Pana Ministra z dnia 15 kwietnia 2024 r., DLPK-I.400.2.2024, a dotyczącej projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, wpisanego do wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów pod pozycją

¹⁷ Sygn. akt K 18/03, OTK ZU nr 10/A/2004, poz. 103.

¹⁸ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/projekt-zaostrenia-kodeksu-karnego-opinia-rpo-dla-ms>

¹⁹ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-sejm-kodeks-karny-zaostrenie-uwagi-senat>

²⁰ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-prawo-zmiany-opinia-senat>

UD29 z dnia 30 kwietnia 2024 r., ozn. II.510.429.2024.PZ²¹, odnosił się do instytucji przepadku pojazdu albo przepadku równowartości pojazdu.

Wskazać należy, że **użycie przez projektodawcę w art. 44b § 1a k.k., zwrotów „sąd orzeka” oraz „chyba, że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami” oznacza, że środek reakcji karnej opisany w projektowanym przepisie zaliczyć należy również do kategorii „automatycznych skutków skazania”, która to kategoria nie mieści się w pojęciu orzekania, co uzasadnia sprzeczność projektowanego art. 44b § 1a k.k. z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 42 ust. 1 i 3 w zw. z art. 2 Konstytucji RP.**

Przechodząc już do *meritum* przypomnieć należy, że na mocy art. 1 pkt 14 ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2600 z późn. zm.) zmienionego następnie przez art. 31 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego, ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1860) wprowadzony został nowy środek reakcji prawnokarnej w postaci przepadku pojazdu mechanicznego. Podstawy dla orzeczenia omawianego środka znajdują się w art. 178 § 3 k.k.²² oraz art. 178a § 5 k.k.²³. W projekcie ozn. UD 185 uchyla się art. 178 § 3 k.k. oraz art. 178a § 5 k.k., i w to miejsce wprowadza się art. 44b § 1a k.k.

Tym samym w ustawie karnej pojawią się nie cztery a trzy progi odnoszące się do prowadzenia pojazdu po spożyciu alkoholu:

- 1) stan po użyciu alkoholu, który zachodzi, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosi lub prowadzi do stężenia we krwi od 0,2 promila do 0,5 promila alkoholu albo obecności w wydychanym powietrzu od 0,1 mg do 0,25 mg alkoholu w 1 dm³²⁴;
- 2) stan nietrzeźwości, który zachodzi, gdy zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5 promila albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość lub zawartość alkoholu

²¹ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-nietrzezwy-kierowca-przepadek-auta-projekt-ms>

²² Art. 178 § 3 k.k. „W razie skazania, o którym mowa w § 1 lub 1a, sąd może orzec przepadek, o którym mowa w art. 44b, a orzeka go, jeżeli zawartość alkoholu w organizmie sprawcy była wyższa niż 1 promil we krwi lub 0,5 mg/dm³ w wydychanym powietrzu albo prowadziła do takiego stężenia.”

²³ Art. 178a § 5 k.k. „Sąd orzeka przepadek, o którym mowa w art. 44b, w razie popełnienia przestępstwa określonego w § 1 lub 4, chyba że zawartość alkoholu w organizmie sprawcy przestępstwa określonego w § 1 była niższa niż 1,5 promila we krwi lub 0,75 mg/dm³ w wydychanym powietrzu albo nie prowadziła do takiego stężenia. Sąd może odstąpić od orzeczenia przepadku, jeżeli zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.”

²⁴ Art. 46 ust. 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2151 z późn. zm.).

w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość²⁵;

3) stan stanowiący przesłankę przepadku pojazdu, który zachodzi, gdy zawartość alkoholu w organizmie sprawcy była równa lub wyższa niż 1,5 promila we krwi lub 0,75 mg/dm³ w wydychanym powietrzu albo prowadziła do takiego stężenia.

Treść projektowanego art. 44b § 1a k.k. nie wskazuje jednoznacznie na to, że przepadek pojazdu mechanicznego możliwy jest także w przypadku kierowania pojazdem mechanicznym przez sprawcę znajdującego się pod wpływem środka odurzającego.

Gdyby z projektowanego art. 44b § 1a k.k. miałyby jednak wynikać, że przepadek pojazdu mechanicznego możliwy jest także w przypadku kierowania pojazdem mechanicznym przez sprawcę znajdującego się pod wpływem środka odurzającego, to wprowadzenie kolejnego progu stanu nietrzeźwości przy braku tożsamy dla innych środków psychoaktywnych może prowadzić do rażąco odmiennej praktyki orzeczniczej w tym zakresie, a tym samym niesie w sobie potencjał naruszenia zasady równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP) poprzez traktowanie różnych przypadków w tożsamy sposób przez zastosowanie instytucji z art. 44b § 1a k.k.

W tym miejscu zaznaczyć należy, że Rzecznik Praw Obywatelskich przystąpił do trzech postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawie pytań prawnych Sądu Rejonowego w Tarnowie, i w sprawie ozn. sygn. akt P 7/24²⁶ oraz w sprawie ozn. sygn. akt P 8/24²⁷ wniósł o stwierdzenie, że art. 87 § 1 k.w. w zakresie, w jakim nie określa precyzyjnie znamienia „stanu po użyciu podobnie działającego środka”, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP oraz z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, zaś w sprawie ozn. sygn. akt. P 13/24²⁸ wniósł o stwierdzenie, że art. 87 § 1a k.w. w zakresie, w jakim nie określa precyzyjnie znamienia „stanu po użyciu podobnie działającego środka”, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP oraz z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP.

Problem obowiązujących obecnie art. 178 § 3 k.k. i art. 178a § 5 k.k. oraz projektowanego w ich miejsce art. 44b § 1a k.k. jest tym większy, że obecnie granica między wykroczeniem polegającym na prowadzeniu pojazdu mechanicznego po użyciu środka działającego podobnie do alkoholu, a przestępstwem polegającym na

²⁵ Art. 115 § 16 k.k.

²⁶ <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&pokaz=dokumenty&sygnatura=P%207/24>

²⁷ <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&pokaz=dokumenty&sygnatura=P%208/24>

²⁸ <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&pokaz=dokumenty&sygnatura=P%2013/24>

prowadzeniu pojazdu mechanicznego pod wpływem środka odurzającego jest nieostra, brak bowiem jasno wskazanego progu kontrawencjonalizacji, określonego ustawowo, tak jak w przypadku stanu po spożyciu alkoholu. Zgodnie z poglądem wypracowanym przez doktrynę i przyjętym przez Sąd Najwyższy, kwalifikacja stanu „po użyciu” i „pod wpływem” powinna opierać się na każdorazowej ocenie stanu psychofizycznego badanego, opartego na analogii, przyjmując za wzór stan po użyciu alkoholu i nietrzeźwości. Brak wystarczającej określoności znamion przedstawionych typów czynów zabronionych może w oczywisty sposób prowadzić do nadużyć i kwalifikowania stanu „po użyciu” jako stanu „pod wpływem”, a w konsekwencji do orzekania przepadku pojazdu mechanicznego. Taka regulacja nie spełnia standardów określanych zasadą *nullum crimen sine lege* leżących u podstaw art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji RP.

W istocie za wprowadzeniem opisanego w projektowanym art. 44b § 1a k.k. środka karnego stoi wyłącznie mechanizm realizacji negatywnego prewencyjnego oddziaływania kary. Powtórzyć należy za R. A. Stefańskim, że strach przed karą nie jest dostatecznym stymulatorem powstrzymania się od przestępstwa²⁹, zaś mechanizm ten dotyczyć ma sprawców wypadków drogowych, z założenia przecież nieumyślnych, co pozwala przyjąć, że proste odstraszenie konsekwencjami skazania, najpewniej okaże się środkiem nieadekwatnym.

Zgodzić należy się też z R. A. Stefańskim, że przepadek pojazdu mechanicznego nie może być zaakceptowany także dlatego, że byłby środkiem niezwykle drastycznym, powodującym niekiedy utratę dorobku kilku lat całej rodziny. Jego skutki dotykałyby nie tylko sprawcę, ale w dużym stopniu i jego rodzinę³⁰. Zastosowanie opisanego w projektowanym art. 44b § 1a k.k. obligatoryjnego środka reakcji karnej może zatem pozostawać w rażącej dysproporcji do wagi popełnionego czynu.

Obligatoryjny przepadek, o którym mowa w art. 44b § 1a k.k., rodzi wątpliwości z punktu widzenia zasady winy mającej umocowanie konstytucyjne w art. 42 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 w zw. z art. 30 Konstytucji RP. Powtórzyć za P. Danilukiem należy, że sam pomysł na kształt wyraźnych podstaw normatywnych dla orzekania przepadku prowadzonego przez sprawcę pojazdu mechanicznego lub jego równowartości jawi się jako całkowicie

²⁹ R. A. Stefański, *Glosa do uchwały SN z dnia 30 października 2008 r. I KZP 20/08*, Prok. i Pr. 2009, nr 3, s. 146; tak również J. Orzeł, L. Wilk, *Problematyka przepadku pojazdu mechanicznego w razie skazania sprawcy za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k.*, PS 2013, nr 2, s. 31.

³⁰ R. A. Stefański, *Glosa do uchwały SN ...*, s. 147; tak również J. Orzeł, L. Wilk, *Problematyka przepadku ...*, s. 31.

nieakceptowalny³¹, gdyż, choć rozwiązanie takie znane jest także obcym porządkom prawnym³², to z pewnością nie w kształcie obowiązującym obecnie. Uwaga ta dotyczy także projektowanego art. 44b § 1a k.k. Za w pełni przekonującą i trafną należy uznać argumentację P. Daniluka, że obowiązuje obecnie „stan prawny, w którym sąd pozbawiony jest, koniecznej w świetle Konstytucji RP (art. 10 w zw. z art. 173 i art. 175 ust. 1 oraz art. 45 ust. 1) swobody orzeczniczej, bez której nie sposób *in concreto* mówić o racjonalnych ocenach i decyzjach sądowych, pozostających w odpowiedniej relacji do stopnia winy sprawcy i stopnia społecznej szkodliwości jego czynu, oraz zapewniających indywidualizację aktu ukarania”³³. Autor ten słusznie zauważa, że przewidziana w obecnym brzmieniu art. 44b § 1 k.k. w zw. z art. 178 § 3 k.k., a uwaga ta dotyczy także projektowanego brzmienia art. 44b § 1a k.k., „obligatoryjność narzuca sądowi pewien automatyzm w stosowaniu przepadku, przy czym nie ulega ona uchyleniu także wówczas, gdy sąd w konkretnej sprawie dojdzie do przekonania, że orzeczenie tego środka reakcji karnej jest niepotrzebne, nieadekwatne, a nawet szkodliwe”³⁴. Za w pełni trafną należy uznać konstatację P. Daniluka, że „w takich warunkach trudno mówić o sprawiedliwym rozpatrzeniu sprawy karnej, w którego istotę wpisana jest indywidualizacja i uadekwatnianie reakcji karnej, racjonalne stosowanie jej albo zaniechanie stosowania po uprzednim uwzględnieniu różnorodnych okoliczności odnoszących się zarówno do sprawcy, jak i jego zachowania się. W proponowanym stanie prawnym okoliczności te stają się irrelewantne, gdyż – bez względu na ich wystąpienie, nasilenie czy też charakter – sąd i tak musi orzec przepadek”³⁵. Obligatoryjność przepadku, która powoduje wskazane konsekwencje, wzbudza zatem poważne zastrzeżenia z perspektywy art. 10 w zw. z art. 173 i art. 175 ust. 1 oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

Wprowadzenie środka reakcji karnej nazwanego przez projektodawcę „przepadkiem pojazdu mechanicznego” oraz jego utrzymywanie w projektowanych rozwiązaniach w art. 44b § 1 i 1a k.k. oznacza w istocie to, że nastąpiło dodanie do katalogu środków reakcji prawnokarnej kary dodatkowej o charakterze majątkowym, której wymiar, wbrew obecnej treści ustawy, powinien być dostosowany do dochodów oraz sytuacji majątkowej sprawcy (odmiennie niż przepadek narzędzia). Celem tego środka reakcji

³¹ P. Daniluk, *O propozycji wprowadzenia do kodeksu karnego przepadku pojazdu mechanicznego (uwagi w związku z projektem z 16.09.2021 r.)*, PiP 2022, nr 3, s. 55.

³² M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, M. Kulik, *Tryb penalizacji zachowania polegającego na prowadzeniu pojazdu (mechanicznego i niemechanicznego) pod wpływem alkoholu w poszczególnych krajach Unii Europejskiej*, Prawo w Działaniu 2016, t. 28, *passim*.

³³ P. Daniluk, *O propozycji wprowadzenia do kodeksu karnego przepadku pojazdu...*, s. 56.

³⁴ P. Daniluk, *O propozycji wprowadzenia do kodeksu karnego przepadku pojazdu...*, s. 56.

³⁵ Tamże.

prawnokarnej w żadnym wypadku, wbrew twierdzeniom ustawodawcy, nie jest utrudnienie sprawcy popełnienia przestępstwa w przyszłości. W istocie jest to środek reakcji karnej, który nie realizuje funkcji przepadku, a realizuje funkcje nawiązki i jako taki winien być traktowany.

Jak już wspomniano, przyjęcie wartości pojazdu jako elementu, który współwyznacza zakres odpowiedzialności karnej sprawcy, gdyż wyznacza stopień dolegliwości środka reakcji prawnej, jest rozwiązaniem nieprawidłowym i należy ocenić je negatywnie. Podstawową wadą uchwalonego rozwiązania, w odróżnieniu np. od nawiązki, jest brak możliwości miarkowania przez sąd wymiaru tego środka reakcji karnoprawnej³⁶. W istocie nie jest to „ryczałtowy” sposób ustalenia wysokości środka reakcji prawnej, który występuje w obecnym stanie prawnym (np. nawiązka orzekana na podstawie art. 46 § 2 k.k. - zamiast obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę), a tym samym uwagi zawarte w literaturze prawa karnego i konstytucyjnego podnoszone do takich środków, nie odnoszą się w żadnym wypadku do wskazanej propozycji. Ustawodawca w sposób „ryczałtowy” kształtuje bowiem mechanizm ustalania wartości pojazdu, nie zaś miarę szkody czy krzywdy wynikłych z popełnienia przestępstwa. Ponownie podkreślić należy, że wartość pojazdu, jakim poruszał się sprawca w chwili przestępstwa, jest przy tym całkowicie irrelevantna z punktu widzenia konsekwencji, jakie popełnienie przestępstwa wyrządziło w dobrach prawnych osób pokrzywdzonych.

Warto w tym miejscu odnotować argumentację P. Daniluka, iż „jeśli jest to pojazd o wartości 500 000 zł, to dolegliwość jego przepadku wyniesie 500 000 zł, jeśli zaś w grę wchodzi pojazd o wartości 5 000 zł, to dolegliwość jego przepadku wyniesie 5 000 zł”³⁷. Zgodzić należy się z Autorem, że „te nieco uproszczone przykłady uświadamiają, że nasilenie reakcji karnej polegającej na orzeczeniu przepadku uzależnione jest w głównej mierze od często przypadkowej okoliczności, jaką jest rodzaj pojazdu prowadzonego przez sprawcę. Innymi słowy, sprawca prowadzący droższy pojazd mechaniczny zostanie ukarany surowiej, a sprawca prowadzący tańszy pojazd mechaniczny – łagodniej. Jeśli przy tym uwzględnić, że sprawcy ci mogą dopuścić się takich samych przestępstw w podobnych okolicznościach, to okazuje się, że ich odmienne potraktowanie w zakresie ukarania bazuje na kryterium stosunkowo mało istotnym

³⁶ Por. J. Raglewski, *Glosa do uchwały SN z dnia 30 października 2008 r. I KZP 20/08*, LEX/el. 2008, teza nr 7.

³⁷ P. Daniluk, *O propozycji wprowadzenia do kodeksu karnego przepadku pojazdu...*, s. 63.

(wartość prowadzonego pojazdu), a w każdym razie – na pewno mniej istotnym niż stopień społecznej szkodliwości czynu czy stopień winy³⁸.

Trafnie zatem wskazuje P. Daniluk, że największa słabość uchwalonego rozwiązania ujawnia się w „sytuacji, kiedy to sprawcy, którzy dopuścili się takich samych przestępstw w podobnych okolicznościach, traktowani są odmiennie w zakresie ukarania tylko z tego powodu, że prowadzili pojazd o różnej wartości. Takie kryterium różnicowania podmiotów podobnych trudno uznać za konstytucyjnie legitymowane. Jest ono bowiem stosunkowo mało istotne (w szczególności w zestawieniu ze stopniem społecznej szkodliwości czynu lub stopniem winy sprawcy), a także nierzadko – w konkretnych stanach faktycznych – przypadkowe³⁹. W takim stanie rzeczy konstrukcja prawna z projektowanego art. 44b § 1 i 1a k.k. imitująca „przepadek” prowadzonego przez sprawcę pojazdu mechanicznego lub jego równowartości jawi się jako sprzeczna z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP⁴⁰.

W tym miejscu zaznaczyć należy, że Rzecznik Praw Obywatelskich przystąpił do postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawie pytania prawnego zadanego przez Sąd Rejonowy w Jarosławiu II Wydział Karny, ozn. sygn. akt P 6/24⁴¹, w ramach którego wniósł o stwierdzenie, że art. 178a § 5 k.k. w zakresie, w jakim zobowiązuje sąd do orzeczenia przepadku, o którym mowa w art. 44b § 2 k.k., w razie popełnienia przestępstwa określonego z art. 178a § 1 k.k., jest niezgodny z art. 2 i art. 45 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Trafnie projektodawca zrezygnował w projektowanym art. 44b § 5 k.k. z przepadku równowartości pojazdu, gdyż czyn zabroniony może zostać popełniony przez sprawcę przy wykorzystaniu samochodu własnego, pozostającego we współwłasności albo współwłasności majątkowej małżeńskiej, będącego przedmiotem umowy leasingu, będącego przedmiotem umowy najmu albo będącego przedmiotem umowy użyczenia. Jednakże nadal pojazd pozostający w wyłącznej własności sprawcy może być pojazdem nowym lub wieloletnim. Projektodawca nadal zdaje się nie dostrzegać, że miarą dolegliwości środka reakcji prawnokarnej z art. 44b § 1a k.k. jest wartość pojazdu, w tym jego wartość użytkowa dla rodziny sprawcy. Obligatoryjność środka karnego opisanego w projektowanym art. 44b § 1a k.k. prowadzi do sytuacji, w których na sprawcę może zostać nałożony środek reakcji prawnokarnej powodujący utratę pojazdu wartego kilkaset tysięcy złotych tylko dlatego, że dopuścił się on przestępstwa z wykorzystaniem

³⁸ Tamże.

³⁹ P. Daniluk, *O propozycji wprowadzenia do kodeksu karnego przepadku pojazdu...*, s. 64.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&pokaz=dokumenty&sygnatura=P%2013/24>

drogiego środka komunikacji. Rzeczony przepis prowadzi zatem do sytuacji, w której sądy zostały zobligowane do stosowania reakcji karnej nieadekwatnej zarówno do wagi zdarzenia drogowego z udziałem takiego sprawcy, stopnia jego winy, jak i do jego możliwości majątkowych i zarobkowych. Projektowany art. 44b § 1a k.k. nie spełnia zatem wymogów proporcjonalności zawartych w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

W kontekście projektowanego art. 44b § 5 k.k. pamiętać należy o rozwiązaniach typu carsharing, możliwości najmu pojazdu, możliwościach jakie daje umowa leasingu czy w końcu nieodpłatnym użyczeniu pojazdu. Skorzystanie z tych rozwiązań przez sprawcę sprawi, że sąd nie będzie mógł orzec przepadku z art. 44b § 1a k.k., który będzie odąd możliwy tylko w stosunku do osób, które w trakcie popełnienia przestępstw, o których mowa w art. 44b § 1a k.k., prowadziły pojazd stanowiący ich wyłączną własność. **Porównanie treści art. 44b § 1a k.k. oraz art. 44b § 5 k.k. prowadzi do wniosku, że obligatoryjność przepadku pojazdu mechanicznego została uzależniona przez projektodawcę od stosunku prawnego łączącego sprawcę z prowadzonym przez niego pojazdem i zostaje wykluczona, gdy sprawca jest współwłaścicielem pojazdu w częściach idealnych, jest właścicielem tylko udziału w prawie własności pojazdu oraz jest posiadaczem zależnym pojazdu (najemcą; leasingobiorcą; biorącym pojazd w nieodpłatne użyczenie; dzierżycielem pojazdu). Tymczasem są to okoliczności nieistotne z punktu widzenia popełnienia wymienionych w art. 44b § 1a k.k. przestępstw.**

3. Projektowany art. 115 § 26 k.k., art. 177 § 2a k.k. oraz art. 178c § 1 i 3 k.k.

Uwagi

W projektowanym art. 115 § 26 k.k. projektodawca zdefiniował termin „nielegalnego wyścigu samochodowego”, a tymczasem w samej treści definicji mowa jest o „rywalizacji kierujących co najmniej dwoma pojazdami mechanicznymi w ruchu lądowym” oraz o „celowym wprowadzeniu pojazdu w poślizg lub doprowadzenie do utraty styczności z nawierzchnią chociażby jednego z kół pojazdu”. **Rodzi do dwie zasadnicze wątpliwości. Pierwsza dotyczy tego, czy i dlaczego projektowany art. 115 § 26 k.k. ogranicza zakres znaczeniowy definiowanego zwrotu tylko do sytuacji z posłużeniem się samochodami. Druga wątpliwość dotyczy sposobu rozumienia użytych w projektowanym art. 115 § 26 k.k. terminów pojazd mechaniczny z pkt 1 oraz pojazd z pkt 2.**

Za E. Kunze należy przyjąć, że: „pojazd mechaniczny jest to pojazd poruszany za pomocą umieszczonego w nim silnika, przeznaczony lub przystosowany do ruchu na lądzie,

wodzie lub w powietrzu"⁴². Autor trafnie wymienia następujące pojazdy: „lądowe – samochody, motocykle, skutery, motorowery, rowery zaopatrzone w silnik pomocniczy, autobusy, koparki, spycharki, traktory, kombajny, wózki akumulatorowe, trolejbusy, lokomotywy; wodne – okręty, łodzie motorowe, wodoloty, łodzie i kajaki zaopatrzone w silnik pomocniczy; powietrzne – samoloty, helikoptery"⁴³. W literaturze i orzecznictwie wskazuję się, że „Pojazdu mechanicznego nie należy utożsamiać tylko z pojazdem silnikowym w rozumieniu art. 2 pkt 32 p.r.d. Dla interpretacji znamienia „pojazd mechaniczny” nie ma znaczenia wartość prędkości maksymalnej, którą umożliwia jego konstrukcja, oraz wartość maksymalnej mocy, którą dysponuje jego silnik"⁴⁴. Zauważyć należy, że „do wypełnienia znamienia „prowadzenia pojazdu mechanicznego” dochodzi także wówczas, gdy sprawca prowadzi: 1) motorower, którym, w rozumieniu art. 2 pkt 46 p.r.d., jest pojazd dwu- lub trójkołowy zaopatrzony w silnik spalinowy o pojemności skokowej nieprzekraczającej 50 cm³ lub w silnik elektryczny o mocy nie większej niż 4 kW, którego konstrukcja ogranicza prędkość jazdy do 45 km/h; 2) rower elektryczny w trybie napędzania wyłącznie za pomocą silnika elektrycznego z wyłączeniem trybu wspomagania silnikiem elektrycznym wprowadzania w ruch roweru siłą mięśni oraz z oczywistych względów z wyłączeniem trybu poruszania się rowerem elektrycznym tylko za pomocą siły mięśni. Rower jako taki został zdefiniowany w art. 2 pkt 47 p.r.d. i oznacza pojazd o szerokości nieprzekraczającej 0,9 m. Rowery elektryczne mają trzy tryby pracy: poruszanie pojazdu tylko za pomocą siły mięśni, poruszanie pojazdu za pomocą siły mięśni przy wspomaganiu przez silnik elektryczny oraz poruszanie pojazdu tylko za pomocą silnika elektrycznego. Rower elektryczny staje się pojazdem mechanicznym w rozumieniu wszystkich typów czynów zabronionych opisanych w rozdziale XXI, gdy nie jest poruszany siłą mięśni osoby jadącej tym pojazdem, a wyłącznie siłą pomocniczego napędu elektrycznego zasilanego prądem o napięciu nie wyższym niż 48 V o znamionowej mocy ciągłej nie większej niż 250 W, którego moc wyjściowa zmniejsza się stopniowo i spada do zera po przekroczeniu prędkości 25 km/h; 3) wózek rowerowy, którym, zgodnie z art. 2 pkt 47a p.r.d., jest pojazd o szerokości powyżej 0,9 m przeznaczony do przewozu osób lub rzeczy. Elektryczny wózek rowerowy staje się pojazdem mechanicznym w rozumieniu wszystkich typów czynów zabronionych opisanych w rozdziale XXI, gdy nie jest poruszany siłą mięśni osoby jadącej tym pojazdem, a wyłącznie siłą pomocniczego napędu elektrycznego zasilanego prądem o napięciu nie wyższym niż 48 V o znamionowej mocy ciągłej nie

⁴² E. Kunze, Pojęcie pojazdu mechanicznego w polskim prawie karnym, RPEiS 1978/2, s. 38–39.

⁴³ E. Kunze, Pojęcie..., s. 39.

⁴⁴ P. Zakrzewski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024, art. 178(a), teza nr 7; wyrok SN z 12.01.2011 r., IV KK 341/10, LEX nr 688704.

większej niż 250 W, którego moc wyjściowa zmniejsza się stopniowo i spada do zera po przekroczeniu prędkości 25 km/h; 4) hulajnogę elektryczną, którą, zgodnie z art. 2 pkt 47b p.r.d., jest pojazd napędzany elektrycznie, dwuosiowy, z kierownicą, bez siedzenia i pedałów, konstrukcyjnie przeznaczony do poruszania się wyłącznie przez kierującego znajdującym się na tym pojeździe. Hulajnoga elektryczna staje się pojazdem mechanicznym w rozumieniu wszystkich typów czynów zabronionych opisanych w rozdziale XXI, gdy nie jest poruszana za pomocą siły mięśni osoby jadącej tym pojazdem, a wyłącznie siłą napędu elektrycznego. W przypadku hulajnogi elektrycznej ustalenie takie będzie determinowane prędkością poruszającego się pojazdu, w tym wykluczeniem, że prędkość ta była wynikiem siły mięśni czy nachylenia podłoża. Za nietrafny należy uznać pogląd Sądu Najwyższego, że: „Hulajnoga elektryczna zaopatrzona w silnik o parametrach zbliżonych do mocy silnika roweru wspomaganego elektrycznie, która zachowuje wszystkie normalne cechy charakterystyczne budowy, umożliwiające jej zwykłą eksploatację jako hulajnogi, tj. poruszanie się poprzez odpychanie się nogą, nie jest pojazdem mechanicznym w rozumieniu przepisów kodeksu karnego” (wyrok SN z 22.02.2023 r., sygn. akt III KK 13/22, LEX nr 3521906); 5) urządzenie transportu osobistego, którym, zgodnie z art. 2 pkt 47c p.r.d., jest pojazd napędzany elektrycznie, z wyłączeniem hulajnogi elektrycznej, bez siedzenia i pedałów, konstrukcyjnie przeznaczony do poruszania się wyłącznie przez kierującego znajdującym się na tym pojeździe. Urządzenie transportu osobistego staje się pojazdem mechanicznym w rozumieniu wszystkich typów czynów zabronionych opisanych w rozdziale XXI, gdy nie jest poruszane za pomocą siły mięśni osoby jadącej tym pojazdem, a wyłącznie siłą napędu elektrycznego. W przypadku urządzenia transportu osobistego ustalenie takie będzie determinowane prędkością poruszającego się pojazdu, w tym wykluczeniem, że prędkość ta była wynikiem siły mięśni czy nachylenia podłoża”⁴⁵. Każdy z tych pojazdów pomoże być przedmiotem użytym do nielegalnego wyścigu, w którym osiągnięte przez te pojazdy prędkości mogą być niebezpieczne dla życia ich uczestników i osób postronnych. **W szczególności w odniesieniu do motocykli oraz hulajnóg, których prędkość nie została w żaden sposób ograniczona, brak jest racjonalnych podstaw do zawężania definicji z art. 115 § 26 k.k. i tym samym zakresu kryminalizacji typu czynu zabronionego z art. 178c § 1 i 3 k.k.**

Brak jest również podstaw do ograniczania definicji z art. 115 § 26 k.k. tylko do sytuacji wykonywania wyścigów w trakcie zgromadzenia zorganizowanego na otwartej ogólnodostępnej przestrzeni. Definicja ta nie obejmie swoim zakresem

⁴⁵ P. Zakrzewski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024, art. 178(a), teza nr 8.

zastosowania sytuacji, w której przynajmniej dwie osoby, niezależnie od widowni, urządzają sobie wyścig z naruszeniem zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym.

Nie ma również racjonalnych podstaw, aby nielegalnym wyścigiem nazywać „celowe wprowadzenie pojazdu w poślizg”, gdy ma ono miejsce wprawdzie w trakcie zgromadzenia zorganizowanego na otwartej ogólnodostępnej przestrzeni, ale nie ma na celu pokonania określonego odcinka drogi w jak najkrótszym czasie, ale wykonanie najbardziej efektywnego manewru poślizgu ocenionego zarówno pod względem ilościowym (pod względem długości jednego poślizgu lub ilości poślizgów występujących bezpośrednio po sobie), jak i jakościowym (pod względem płynności poślizgu i stopnia panowania nad torem ruchu kierowanego pojazdu).

Trudno doszukać się powodów, dla których prowadzenie samochodu w sposób, w którym dochodzi do jego podbicia skutkującego oderwaniem kół od podłoża albo też prowadzenie motocykla w sposób, w którym albo przy przyspieszaniu przednie koło ulega uniesieniu, albo przy hamowaniu uniesieniu ulega tylne koło, nazywać nielegalnym wyścigiem.

W kontekście projektowanego brzmienia art. 177 § 2a k.k. wskazać należy, że samą intencją zdefiniowania najczęstszych i najbardziej niebezpiecznych okoliczności, w których dochodzi do wypadków drogowych ze skutkiem śmiertelnym, a które to przypadki rodzą napięcie pomiędzy przypisaniem sprawcy przestępstwa z art. 177 § 2 k.k. ze świadomą nieumyślnością a przypisaniem przestępstwa z art. 148 § 1 k.k. z zamiarem wynikowym, należy ocenić pozytywnie. Opisane jednakże wyżej kontrowersje znaczeniowe, jakie wprowadzenie definicji z art. 115 § 26 k.k. może rodzić, sprawia, że projektowany kształt art. 115 § 26 k.k. i w konsekwencji projektowane art. 177 § 2a k.k. i art. 178c § 1 i 3 k.k. zasługują na negatywną ocenę. Projektodawca powinien szerzej spojrzeć na problem najbardziej drastycznych w skutkach wypadków drogowych z art. 177 § 2 k.k.

W literaturze wskazuje się, że: „W sytuacji gdy sprawca rozpędza i prowadzi pojazd z prędkością, po osiągnięciu której pojazd ten zamienia się w pędzący pocisk, którym wykonanie skutecznego manewru obronnego w postaci zmiany kierunku jazdy albo w postaci wyhamowania staje się w ogóle niemożliwe albo też niemożliwe bez narażenia kierowcy na utratę życia, do realizacji znamion czynności sprawczej dochodzi tylko do momentu, po którym sprawca traci wpływ na przebieg zdarzenia, gdyż tylko przed tym momentem norma sankcjonowana jest wykonalna. Biegły sądowy winien każdorazowo ustalić, po osiągnięciu jakiej prędkości oraz w jakiej odległości od uszkodzonego sprawca nie miał już możliwości panowania nad torem pojazdu. Tak ustalony punkt w

przebiegu zdarzenia stanowi granicę czynienia ustaleń w zakresie znamion strony podmiotowej czynu zabronionego, gdyż wówczas zostaje uruchomiony przebieg przyczynowy prowadzący do skutku, nad którym sprawca już nie sprawuje kontroli. Rozpędzenie pojazdu należy wówczas przyrównać do wystrzelenia kuli z pistoletu albo też do uderzenia w głowę tępym narzędziem, które to uderzenie rozpoczęło mechanizm powstawania krwiaka prowadzącego do śmierci osoby pokrzywdzonej. Ustalenia dotyczące strony podmiotowej mogą być wprowadzone w oparciu o zachowania sprawcy następujące już po momencie utraty możliwości zmiany kierunku ruchu pojazdu albo utraty możliwości wyhamowania pojazdu przed jego kontaktem z osobą pokrzywdzonego, w każdym przypadku z uwagi na nadaną temu pojazdowi przez sprawcę prędkość, lecz powinny być czynione wyjątkowo i tylko wówczas, gdy zachowania te pozwalają na ustalenie fenomenów ze świata psychiki sprawcy, które zaistniały w chwili, gdy miał on jeszcze możliwość panowania nad przebiegiem zdarzenia⁴⁶. Podnosi się również, że „Podjęcie przez sprawcę na moment przed kontaktem pojazdu z osobą pokrzywdzonego manewru obronnego w postaci zmiany kierunku jazdy albo w postaci wyhamowania, o którym ex post wiadomo, że nie mógł być w żaden sposób skuteczny, jest w przeważającej liczbie przypadków wynikiem odruchu obronnego, a nie świadomej decyzji sprawcy, a tym samym manewr taki nie powinien co do zasady być brany pod uwagę przy ocenie strony podmiotowej czynu zabronionego. Sąd w takich sytuacjach powinien ustalić świadomość sprawcy w zakresie miejsca, w którym się znajduje oraz wpływu tego ustalenia na świadomość prawdopodobieństwa potrącenia innego uczestnika ruchu, w tym pieszego przechodzącego przez jezdnię, w chwili, gdy sprawca nadawał kierowanemu przez siebie pojazdowi prędkość, która spowodowała brak możliwości panowania nad przebiegiem zdarzenia, a nie w chwili, gdy sprawca nad rozpoczętym przebiegiem przyczynowym już nie panował. Silna reakcja emocjonalna powstała u takiego sprawcy po wystąpieniu zdarzenia drogowego, którego następstwem jest śmierć innej osoby albo ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, nie wyklucza, że sprawca ten miał świadomość wysokiego prawdopodobieństwa takiego zdarzenia. Nie sposób wówczas mówić o wypadku w rozumieniu art. 177 § 2 k.k., a należy rozważyć realizację znamion czynu zabronionego z art. 156 § 1 albo z art. 148 § 1 k.k. Gdy zostanie ustalone, że w chwili zdarzenia było dla sprawcy prawdopodobne, że na drodze, na której porusza się on pojazdem z prędkością wykluczającą w danych okolicznościach podjęcie jakiegokolwiek manewru obronnego, może pojawić się pieszy, wówczas należy rozważyć, czy zachodzą

⁴⁶ P. Zakrzewski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024, art. 177, teza nr 26.

okoliczności umożliwiające przyjęcie, że sprawca taki godził się na następstwa opisane w art. 156 § 1 albo w art. 148 § 1 k.k.”⁴⁷.

4. Projektowany art. 178 § 1 i 1a k.k.

Uwagi

Rzecznik Praw Obywatelskich w opinii z dnia 30 września 2021 r., ozn. II.510.1043.2021.PZ⁴⁸, przesłanej Sekretarzowi Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, a następnie w opinii przesłanej Przewodniczącym Komisji Ustawodawczej Senatu RP oraz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP z dnia 15 lipca 2022 r., ozn. II.510.1043.2021.PZ⁴⁹, zwracał uwagę na posłużenie się przez projektodawcę zwrotem „sąd orzeka karę pozbawienia wolności w wysokości nie niższej niż”, który oznacza, że wskazane dolne granice kary „3 lata” i „5 lat” współkształtują ustawowy wymiar kary za wskazane tam typy czynów zabronionych, których następstwem jest odpowiednio albo ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby albo śmierć człowieka.

Zastrzeżenia Rzecznika Praw Obywatelskich w zakresie art. 178 § 1a k.k. dodanego z dniem 1 października 2023 r. przez art. 1 pkt 67 lit. b ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2600 z późn. zm.), nabierają mocy na gruncie projektu ozn. UD185, gdyż w projektowanym art. 44b § 1a k.k. projektodawca użył zwrotu „w razie skazania za przestępstwo określone w art. 178 § 1 lub 1a”, a tym samym należy przyjąć, że, w ocenie projektodawcy, art. 178 § 1a k.k. nie statuuje okoliczności zaostrażających odpowiedzialność karną za popełnienie wymienionych w jego ramach typów czynów zabronionych, a statuuje samodzielne przestępstwa.

Mając to na uwadze wskazać należy, że typy czynów zabronionych opisane w art. 177 § 2 k.k. należą do kategorii przestępstw nieumyślnych, zaś typy czynów zabronionych opisane w art. 174 § 4 k.k. należą do kategorii przestępstw nieumyślnie-nieumyślnych, i jednocześnie art. 178 § 1a k.k. zarówno w obecnym, jak i w projektowanym brzmieniu, przewidują za ich popełnienie w warunkach opisanych w art. 178 § 1 k.k. minimalne zagrożenie odpowiednio karą 3 lat i karą 5 lat pozbawienia wolności, a więc karą, zgodnie z art. 7 § 2 k.k., tożsamą dla zbrodni. Zbrodnie zaś, zgodnie z art. 8 k.k., można popełnić tylko umyślnie. Dotychczas Kodeks karny zna tylko zbrodnie umyślne lub umyślnie-nieumyślne, jak np. z art. 166 § 3 k.k. Konsekwencją obowiązującego i

⁴⁷ P. Zakrzewski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024, art. 177, teza nr 26.

⁴⁸ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/projekt-zaostwienia-kodeksu-karnego-opinia-rpo-dla-ms>

⁴⁹ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-sejm-kodeks-karny-zaostwienie-uwagi-senat>

projektowanego brzmienia art. 178 § 1a k.k. jest więc powstanie, i odpowiednio utrwalenie, opisaney wyżej antynomii wewnątrz Kodeksu karnego.

Art. 178 § 1a k.k., zarówno w obecnym, jak i w projektowanym brzmieniu, stanowi, że przestępstwo z art. 177 § 2 k.k., jeżeli następstwem wypadku jest ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby, popełnione w warunkach art. 178 § 1 k.k., zagrożone jest karą w wysokości od 3 do 16 lat pozbawienia wolności, zaś przestępstwo z art. 177 § 2 k.k., jeżeli następstwem wypadku jest śmierć innej osoby, popełnione w warunkach art. 178 § 1 k.k., zagrożone jest karą w wysokości od 5 do 20 lat pozbawienia wolności. Art. 178 § 1a k.k., zarówno w obecnym, jak i w projektowanym brzmieniu, stanowi również, że przestępstwo z art. 174 § 4 k.k., jeżeli następstwem katastrofy jest ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby, popełnione w warunkach art. 178 § 1 k.k., zagrożone jest karą w wysokości od 3 do 16 lat pozbawienia wolności, zaś przestępstwo z art. 174 § 4 k.k., jeżeli następstwem katastrofy jest śmierć innej osoby, popełnione w warunkach art. 178 § 1 k.k., zagrożone jest karą w wysokości od 5 do 20 lat pozbawienia wolności.

Jak się wydaje, **już tylko w kategoriach rażącej omyłki pisarskiej należy traktować umieszczenie art. 177 § 2a k.k. oraz art. 178c § 1 pkt 2 i § 2 k.k. zarówno w wyliczeniu zawartym w art. 178 § 1 k.k., jak i w wyliczeniu zawartym w art. 178 § 1a pkt 1 k.k. Postąpienie takie prowadzi bowiem do niedającej się usunąć sprzeczności.**

5. Projektowany art. 178c § 2 k.k.

Uwagi

W istocie projektowany art. 178c § 2 k.k. ma na tyle nikiłe związki z omówionymi wcześniej art. 115 § 26 k.k. oraz art. 178c § 1 i 3 k.k., że powinien stanowić odrębną jednostkę redakcyjną tekstu prawnego.

Typ czynu zabronionego z art. 178c § 2 k.k. ma mieć, według projektodawcy następujące znamiona: 1/ prowadzenie pojazdu mechanicznego; 2/ sposób prowadzenia ma być rażąco naruszający zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym; 3/ sposób prowadzenia ma zagrażać bezpieczeństwu innej niż sprawca osoby; 4/ sposób prowadzenia ma być tego rodzaju, że prowadzony pojazd mechaniczny ma poruszać się z prędkością większą od dopuszczalnej: a/ o co najmniej połowę na autostradzie lub drodze ekspresowej, a jeżeli prędkość ta została ograniczona znakiem drogowym – co najmniej dwukrotnie, albo b/ co najmniej dwukrotnie – na innej drodze publicznej.

Brzmienie projektowanego art. 178c § 2 k.k. zestawić należy z brzmieniem art. 178a § 1 k.k., który statuuje przestępstwo formalne (bezsuktkowe) abstrakcyjnego narażenia dobra na niebezpieczeństwo, z uwagi na stan nietrzeźwości lub stan znajdowania się pod wpływem środka odurzającego przez tego, który prowadzi pojazd mechaniczny w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, z brzmieniem art. 160 § 1 k.k., który statuuje przestępstwo materialne (skutkowe) konkretnego narażenia na niebezpieczeństwo, w postaci narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a także z brzmieniem art. 86 § 1 k.w., który statuuje wykroczenie materialne (skutkowe), w postaci zagrożenia bezpieczeństwa w ruchu drogowym, które ma mieć miejsce na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub strefie ruchu, a które ma być wynikiem niezachowania przez sprawcę należytej ostrożności, oraz z brzmieniem art. 92a § 1 i 2 k.w., który statuuje wykroczenie formalne (bezsuktkowe) abstrakcyjnego narażenia dobra na niebezpieczeństwo, z uwagi na sposób prowadzenia pojazdu sprzeczny z ograniczeniem prędkości określonym ustawą lub znakiem drogowym (§ 1), w tym przy przekroczeniu tego ograniczenia o ponad 30 km/h (§ 2).

Owo zestawienie uwidacznia, że projektowany art. 178c § 2 k.k. ma charakter przestępstwa formalnego (bezsuktkowego) abstrakcyjnego narażenia dobra na niebezpieczeństwo i stanowi typ przepołowiony względem art. 92a k.w. Posłużenie się przez projektodawcę taką techniką legislacyjną ma ten skutek, że z jednej strony wyłączona zostaje możliwość przeprowadzenia przeciwdowodu niebezpieczeństwa, tak, jak to ma miejsce w przypadku art. 178a § 1 k.k. Z drugiej zaś strony, mające charakter zdecydowanie fasadowy znamiona oznaczone wyżej numerami 2/ oraz 3/ są w swej treści zredukowane do znamienia oznaczonego numerem 4/. Wykazanie bowiem znacznego przekroczenia prędkości już samo w sobie stanowi rażące naruszenie zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym oraz stwarza zagrożenie bezpieczeństwa dla innej osoby, a tym samym dla przypisania przestępstwa z art. 178c § 2 k.k. nie będzie wymagane prowadzenie postępowania dowodowego w szerszym zakresie niż tego wymagać będzie wykazanie realizacji znamienia oznaczonego nr 4/. W istocie w art. 178c § 2 k.k. ustawodawca skryminalizował zatem sposób prowadzenia pojazdu, który dla realizacji znamion tego przestępstwa ma być tego rodzaju, że prowadzony pojazd mechaniczny ma poruszać się z prędkością większą od dopuszczalnej: a/ o co najmniej połowę na autostradzie lub drodze ekspresowej, a jeżeli prędkość ta została ograniczona znakiem drogowym – co najmniej dwukrotnie, albo b/ co najmniej dwukrotnie – na innej drodze publicznej. Art. 178c § 2 k.k. jest zatem istocie swoiście kwalifikowanym typem względem wykroczenia z art. 92a § 1 i 2 k.w., co rodzi pytanie o zgodność projektowanego art. 178c § 2 k.k. z zasadą proporcjonalności z art. 31 ust. 3

Konstytucji RP. Pytanie to wzmacnia przyjęta przez ustawodawcę taksacyjność ustawowych zagrożeń karą w innych przepisach Kodeksu karnego. Wskazać bowiem należy, że wysokość ustawowego zagrożenia karą – w przypadku umyślnego przestępstwa skutkowego z art. 160 § 1 k.k. - wynosi od 1 miesiąca do 3 lat pozbawienia wolności, zaś - w przypadku umyślnego przestępstwa spowodowania średniego uszczerbku na zdrowiu z art. 157 § 1 k.k. – wynosi od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności. **Przyjęte zatem przez projektodawcę w art. 178c § 2 k.k. rozwiązanie normatywne, prócz tego, że budzi opisane wyżej zastrzeżenia w zakresie przyjętej techniki legislacyjnej, w ramach której opisane w tym typie czynu zabronionego znamiona wzajemnie się pokrywają pod względem znaczeniowym, a tym samym ich odrębne wykazywanie w postępowaniu dowodowym staje się zbędne, rodzi jeszcze zastrzeżenia w aspekcie nieproporcjonalnej wysokości ustawowego zagrożenia karą względem opisanego w tym przepisie czynu zabronionego, a to w kontekście ustawowych zagrożeń przyjętych w art. 160 § 1 k.k. i art. 157 § 1 k.k.**

II. Zmiany w Kodeksie wykroczeń

1. Brak zmian w oczekiwanym kierunku względem zakresu kryminalizacji typu czynu zabronionego z art. 96 § 3 k.w.

Uwagi

Przypomnieć należy, że w dniu 8 marca 2024 r., w piśmie ozn. II.510.888.2023⁵⁰, Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z postulatem zainicjowania prac legislacyjnych mających na celu wzmocnienie gwarancji procesowych obwinionego w sprawach z art. 96 § 3 k.w. poprzez dodanie do art. 96 k.w. nowego § 4, w którym zostanie wskazane, że „nie podlega karze z § 3 ten, kto nie wskaże na żądanie uprawnionego organu, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, gdy udzielona w ten sposób informacja, mogłaby stanowić dowód w postępowaniu w sprawie o wykroczenie przeciwko niemu samemu”.

W obecnym stanie prawnym sprawca wykroczenia nie ma możliwości skorzystania z wolności wynikającej z prawa do milczenia wyrażonego przez zasadę **nemo tenetur se ipsum accusare**. Gwarancje wynikające z prawa do milczenia oraz z prawa do obrony w tym zakresie, mimo że formalnie obowiązują, faktycznie nie są realizowane, na co jednoznacznie wskazują orzeczenia sądów odwoławczych przywołane w treści

⁵⁰ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-auto-powierzenie-wykroczenie-milczenie-ms-odpowiedz>

wskazanego wyżej wystąpienia generalnego. Jednym z argumentów wówczas podniesionych był ten, że samooskarżenie godzi w istotę konstytucyjnego prawa do obrony z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, nie spełnia więc kryteriów określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Obecny zakres normowania art. 96 § 3 k.w. w zw. z art. 78 ust. 4 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym⁵¹ rodzi także wątpliwość z punktu widzenia zasady domniemania niewinności z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP oraz z art. 6 ust. 2 EKPC i art. 14 ust. 2 MPPOiP, gdy przewiduje ciążący na właścicielu lub posiadaczu pojazdu obowiązek wskazania, na żądanie uprawnionego organu, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, pod rygorem odpowiedzialności wykroczeniowej, bez możliwości uchylenia się od tego obowiązku w razie niepowierzenia pojazdu nikomu, a więc kiedy on sam dopuścił się wykroczenia.

III. Zmiany w Kodeksie postępowania karnego

1. Projektowany art. 295 § 1a k.p.k.

Uwagi

Projektowana zmiana w art. 295 § 1a k.p.k. ma charakter wynikowy, a tym samym nie usuwa problemów, jakie zrodziło obecnie obowiązujące brzmienie tego przepisu, opisanych już wcześniej przez Rzecznika Praw Obywatelskich w opinii stanowiącej odpowiedź na pismo Pana Ministra z dnia 15 kwietnia 2024 r., DLPK-I.400.2.2024, a dotyczącej projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, wpisanego do wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów pod pozycją UD29 z dnia 30 kwietnia 2024 r., ozn. II.510.429.2024.PZ⁵².

Istotnym bowiem problemem wiążącym się z zastosowaniem środka karnego w postaci przepadku pojazdu mechanicznego jest koszt utrzymania pojazdu zabezpieczonego na czas postępowania. Należy też dostrzec, że w trakcie okresu wymaganego dla wydania prawomocnego wyroku samochód objęty zabezpieczeniem jest nieużywany i nie podlega konserwacji, przez co może ulec zniszczeniu, co, w połączeniu w upływem czasu, prowadzi do znacznego obniżenia wartości pojazdu. Poruszona kwestia jest szczególnie istotna w przypadku postępowań, w których ostatecznie przepadek pojazdu mechanicznego nie zostanie zastosowany. W takim przypadku zastosowane zabezpieczenie w sposób oczywisty spowoduje szkodę majątkową i stosownie do

⁵¹ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1251.

⁵² <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-nietrzezwy-kierowca-przepadek-auta-projekt-ms>

standardów leżących u art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC, odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa.

Zgodnie z orzecznictwem ETPC środki przepadku mogą być dopuszczalne, jeżeli są realizowane zgodnie z ogólnym interesem polegającym na zapewnieniu, aby korzystanie z danego mienia nie przyniosło korzyści osobie skazanej za przestępstwo na szkodę społeczności⁵³.

Artykuł 1 akapit drugi Protokołu Nr 1 należy interpretować w świetle ogólnej zasady określonej w pierwszym zdaniu akapitu pierwszego, która wymaga istnienia rozsądnego stosunku proporcjonalności między zastosowanymi środkami a zamierzonym celem do zrealizowania⁵⁴.

Poza ogólnymi obowiązkami proceduralnymi wynikającymi z art. 1 Protokołu Nr 1, pewne czynniki mają znaczenie dla określenia proporcjonalności środka konfiskaty: w szczególności jego czas trwania, chociaż nie jest to ostateczne⁵⁵, konieczność jego utrzymania, mając na uwadze przebieg postępowania karnego, jak również jego konsekwencje dla zainteresowanej strony⁵⁶, zachowanie skarżącego i ingerujących władz państwowych⁵⁷ oraz dostępność skutecznego środka odwoławczego, w tym dostępu do sądu, za pomocą którego skarżący może zakwestionować (ciągle) zajęcie⁵⁸.

Wskazać należy, że w sprawie Stołkowski przeciwko Polsce⁵⁹ Trybunał wskazał na margines uznania dopuszczalności ingerencji w mienie oskarżonego w toczącym się przeciwko niemu postępowaniu w świetle art. 1 Protokołu Nr 1 do ETPC. Zaznaczył przy tym, że każde zatrzymanie lub konfiskata rzeczy pociąga za sobą szkodę, ale szkoda faktycznie doznana nie może przekraczać tego, co nieuchronne, jeżeli ma być zgodna z art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC. Aby rozstrzygnąć, czy szkoda doznana przez oskarżonego jest nieuchronna, należy odpowiedzieć na pytanie, czy rozsądne jest długie przetrzymywanie mienia w ramach zastosowanego środka. Trybunał odnotował przy

⁵³ Decyzja ETPC z 2.02.2021 r. w sprawie Ulemek przeciwko Serbii, nr 41680/13, § 66

⁵⁴ Wyroki ETPC z 5.07.2001 r. w sprawie Phillips przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, nr 41087/98, § 51-52; z 8.10.2019 r. w sprawie Balsamo przeciwko San Marino, nr 20319/17 i 21414/17, § 81.

⁵⁵ Wyroki ETPC: z 7.04.2020 r. w sprawie OOO Avrora Maloetazhnoe Stroitelstvo p-ko Rosji, nr 5738/18, § 69; z 21.12.2021 r. w sprawie Stołkowski p-ko Polsce, nr 58795/15, § 73-77; z 18.01.2022 r. w sprawie İpek Société à responsabilité limitée p-ko Turcji, nr 29214/09, § 92-94

⁵⁶ Wyrok ETPC z 10.10.2017 r. w sprawie Lachikhina p-ko Rosji, nr 38783/07, § 59.

⁵⁷ Wyrok ETPC z 9.10.2008 r. w sprawie Forminster Enterprises Limited przeciwko Republice Czeskiej, nr 38238/04, § 75.

⁵⁸ Wyrok ETPC z 21.10.2010 r. w sprawie Benet Czech, spol. s r.o. przeciwko Republice Czeskiej, nr 31555/05, § 49.

⁵⁹ Wyrok ETPC z dnia 21.12.2021 r., w sprawie Stołkowski przeciwko Polsce, skarga nr 58795/15, LEX nr 3275755, § 67-80.

tym, że prawidłowe sprawowanie wymiaru sprawiedliwości wymaga czasu. Jednakże zaznaczył jednocześnie, że w sprawach dotyczących interesu powszechnego, w szczególności wówczas, gdy sprawa oddziałuje na prawa podstawowe człowieka takie jak prawa związane z własnością, władze publiczne muszą działać bez zbędnej zwłoki. Art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC sam w sobie nie daje uprawnienia do odszkodowania za jakąkolwiek domniemaną szkodę doznaną wskutek zabezpieczenia mienia w toku postępowania karnego. Co do zasady do państwa należy określenie warunków uprawnienia do przyznania prawa do odszkodowania w takich okolicznościach. Trybunał przesądził jednocześnie, że nieotrzymanie odszkodowania za poniesioną szkodę wywołaną zastosowaniem środka w postępowaniu karnym, sprawia, że osobiste obciążenie oskarżonego staje się nadmierne, a tym samym prowadzi do naruszenia art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC.

W sprawie Sporrong i Lönnroth przeciwko Szwecji⁶⁰ Trybunał użył pojęcia właściwej równowagi między potrzebami wynikającymi z ogólnego interesu społeczeństwa a wymaganiami związanymi z ochroną podstawowych praw jednostki. Troska o jej osiągnięcie wyraża się w całej strukturze art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC. W szczególności musi być zachowana rozsądna proporcja między zastosowanymi środkami i celem, który miał być realizowany za pomocą działań państwa, w tym prowadzących do odebrania jednostce jej mienia. W każdym przypadku zarzutu naruszenia tego artykułu Trybunał musi więc ocenić, czy w rezultacie działania władz lub ich bierności osoba występująca ze skargą nie musiała ponieść nieproporcjonalnego i nadmiernego ciężaru. W sprawie Łysak przeciwko Polsce⁶¹ Trybunał wskazał, że nawet jeżeli ingerencja została przeprowadzona „na warunkach przewidzianych przez ustawę” - sugerujących brak arbitralności - oraz w interesie publicznym, (...) taka ingerencja w prawo do poszanowania mienia musi zawsze zachowywać „sprawiedliwą równowagę” pomiędzy wymogami publicznego lub powszechnego interesu społeczeństwa a wymogami ochrony podstawowych praw jednostki. W szczególności musi zostać zachowana rozsądna relacja proporcjonalności pomiędzy stosowanymi środkami a realizowanym celem. Trybunał podkreślił również, że zatrzymanie mienia ze swej istoty jest surowym i ograniczającym środkiem dla właściciela tego mienia. Może oddziaływać na prawa właściciela w takim zakresie, iż jego działalność gospodarcza, a nawet warunki życia, mogą być zagrożone. Trybunał wskazał również na konieczność uwzględnienia możliwości zastosowania mniej inwazyjnych środków w stosunku do osoby, której ingerencja w mienie dotyczy (zasada subsydiarności). W sprawie Imeri przeciwko

⁶⁰ Wyrok ETPC z 23.09.1982 r. w sprawie Sporrong i Lönnroth przeciwko Szwecji, skarga nr 7151/75 i 7152/75; wyrok ETPC(WI) z 5.01.2000 r. w sprawie Beyeler przeciwko Włochom, skarga nr 33202/96.

⁶¹ Wyrok ETPC z 7.10.2021 r., w sprawie Łysak przeciwko Polsce, skarga nr 1631/16, LEX nr 3231756.

Chorwacji⁶² Trybunał wskazał na konieczność uwzględnienia proporcjonalności zatrzymanej kwoty do nałożonej lub grożącej kary, w tym porównania powagi czynu popełnionego przez skarżącego do wartości konfiskaty. Skonfiskowana kwota musi pozostawać w relacji proporcjonalności do czynu będącego przedmiotem postępowania karnego. W przeciwnym wypadku dochodzi do naruszenia art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC (zasada proporcjonalności). W sprawie Pendov przeciwko Bułgarii⁶³ Trybunał wskazał, że art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC nie zabrania zatrzymywania dowodów rzeczowych w toku toczącego się karnego postępowania przygotowawczego. Niemniej taki środek, który ogranicza korzystanie z własności, musi być zgodny z wymogami art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC. Musi być zatem przewidziany w ustawie oraz realizować uprawniony cel. Działania organów władzy muszą również zachowywać sprawiedliwą równowagę pomiędzy interesem powszechnym a indywidualnym prawem własności. Trybunał podkreślił, że brak możliwości zrealizowania celu w oparciu o wybrany środek ingerujący w prawo własności może przesądzić o naruszeniu art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC (zasada konieczności). W sprawie Yaşar przeciwko Rumunii⁶⁴ Trybunał zwrócił uwagę na konieczność zbadania tego, czy osoba, której ingerencja w mienie dotyczyła, dysponowała realnym dostępem do sądu w perspektywie możliwości zaskarżenia postanowienia o zatrzymaniu rzeczy i przedstawienia racji przemawiających za jego uchyleciem, gdyż brak takiej możliwości przesądza o naruszeniu art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC (zasada skutecznego środka zaskarżenia). W sprawie Apostolovi przeciwko Bułgarii⁶⁵ Trybunał przyznał, że akapit drugi art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC pozwala państwowi na uregulowanie sposobu korzystania z własności dla zabezpieczenia uiszczenia kar pieniężnych, lecz wskazał przy tym, że przepisy prawne w tym względzie muszą być wystarczająco dostępne i przewidywalne. Trybunał wskazał, że zbadanie tego, czy przepisy zapewniają wystarczające gwarancje przed arbitralnością lub nieproporcjonalną ingerencją, jest możliwe na podstawie zasady proporcjonalności (zasada proporcjonalności). W sprawie Bokova przeciwko Rosji⁶⁶ Trybunał wskazał, że ingerencja musi zachowywać „sprawiedliwą równowagę” pomiędzy wymogami interesu powszechnego społeczeństwa oraz nakazami ochrony podstawowych praw jednostki. Jeżeli chodzi o

⁶² Wyrok ETPC z 24.06.2021 r., w sprawie Imeri przeciwko Chorwacji, skarga nr 77668/14, LEX nr 3189670.

⁶³ Wyrok ETPC z 26.03.2020 r., w sprawie Pendov przeciwko Bułgarii, skarga nr 44229/11, LEX nr 2864908.

⁶⁴ Wyrok ETPC z 26.11.2019 r., w sprawie Yaşar przeciwko Rumunii, skarga nr 64863/13, LEX nr 2743860.

⁶⁵ Wyrok ETPC z 7.11.2019 r., w sprawie Apostolovi przeciwko Bułgarii, skarga nr 32644/09, LEX nr 2736418.

⁶⁶ Wyrok ETPC z 16.04.2019 r. w sprawie Bokova przeciwko Rosji, skarga nr, 27879/13, LEX nr 2645319; zob. też wyrok ETPC(WI) z 16.07.2014 r., w sprawie Ališić I Inni Przeciwko Bośnia-Hercegowina, Chorwacja, Macedonia, Serbia I Słowenia, skarga nr 60642/08, LEX nr 1487006.

ocenę proporcjonalności środka stanowiącego ingerencję, należy wziąć pod uwagę tryb zastosowania tego środka w wewnętrznym porządku prawnym, tak aby zbadać, czy dawał on skarżącemu, zważywszy na powagę stosowanego środka, odpowiednią możliwość przedstawienia swego stanowiska w sprawie właściwym krajowym organom władzy, wraz z możliwością zarzucenia, w razie potrzeby, naruszenia legalności lub zaistnienia arbitralności lub braku racjonalności (zasada skutecznego środka zaskarżenia). W sprawie Lachikhina przeciwko Rosji⁶⁷ Trybunał powtórzył, że zajęcie przedmiotów dla celów postępowania karnego stanowi ingerencję w regulację korzystania z własności i przypomina, że Artykuł 1 Protokołu Nr 1 EKPC nie zakazuje zajęcia mienia dla celów dowodowych w postępowaniu karnym. Jednakże, aby spełnić wymogi tego artykułu, zajęcie musi być przewidziane przez prawo krajowe, realizować uzasadniony cel i być proporcjonalne do zamierzonego celu. W celu określenia proporcjonalności przedmiotowego środka należy wziąć pod uwagę czas jego trwania, niezależnie od stwierdzenia naruszenia prawa do procesu w danej sprawie (zasada konieczności).

Na podstawie wskazanych orzeczeń należy zrekonstruować szereg argumentów, które winny zostać wzięte przy ocenie, czy dana regulacja prowadzi czy też nie do naruszenia art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC:

- szkoda faktycznie doznana nie może przekraczać tego, co nieuchronne, jeżeli ma być to zgodne z art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC. Z tego stwierdzenia należy wyprowadzić zasadę konieczności stosowania środka. Oznacza to, że organ go stosujący musi ustalić, po pierwsze cel jego zastosowania, a tym samym zamierzony jego efekt, a także zważyć, czy wskazanym celu i efektu nie można osiągnąć w inny, mniej ingerujący w dobra prawne podmiotu, wobec którego środek ma zostać zastosowany, sposób. Ponadto postanowienie będące podstawą zastosowanego środka powinno w uzasadnieniu zawierać rzetelne odzwierciedlenie wskazanego procesu myślowego, w tym wskazanie, czy było możliwe osiągnięcie wskazanego celu oraz efektu w inny, mniej ingerujący sposób, niż ten, który jest konsekwencją zastosowania środka. Należy uzasadnić, dlaczego mienie określonego rodzaju oraz w określonej wysokości podlega zastosowaniu określonego środka oraz dlaczego środek został zastosowany wobec mienia określonego podmiotu, w tym wskazać, jakie są argumenty uzasadniające związek mienia tego podmiotu z czynem będącym przedmiotem postępowania. Motywy decyzji procesowej winno także zawierać wskazanie argumentów uzasadniających wartości zatrzymanego lub skonfiskowanego (podlegającego

⁶⁷ Wyrok ETPC z 10.10.2017 r. w sprawie Lachikhina przeciwko Rosji, skarga nr 38783/07, LEX nr 2368140; wyrok z 17.05.2016 r. w sprawie Džinić przeciwko Chorwacji, skarga nr 38359/13.

przypadkowi) mienia. Zasada konieczności dotyczy także rozsądnej relacji pomiędzy czynnościami koniecznymi do podjęcia w ramach prowadzonego postępowania i zmierzającymi do udowodnienia popełnienia przestępstwa, a czasem zastosowania środka;

- przetrzymywanie mienia w ramach zastosowanego środka winno być rozsądne, jeżeli ma być zgodne z art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC. Z rzeczonego stwierdzenia należy wprowadzić zasadę proporcjonalności stosowania środka. Proporcjonalność należy odnieść przede wszystkim do zakresu ograniczeń w korzystaniu z mienia nałożonych na podmiot w związku z zastosowaniem środka. Czym innym jest bowiem zakaz sprzedaży nieruchomości, a czym innym zabezpieczenie pojazdu mechanicznego. Nadto, winno się uwzględniać dalej idące konsekwencje dla podmiotu wywołane z zastosowanego środka, w tym to czy utrudnienia komunikacyjne dotyczyły życia prywatnego czy zawodowego, czy i w jakim stopniu, w wyniku zastosowania środka, podmiot nim dotknięty był w stanie wypełniać swoje zobowiązania zawodowe czy też był w stanie prowadzić działalność gospodarczą. Zasada proporcjonalności dotyczy także rozsądnej relacji pomiędzy potrzebą podjęcia określonych czynności procesowych, ich wagą z punktu widzenia założeń prowadzonego postępowania, a czasem i zakresem (w tym konsekwencjami) zastosowania środka.

- organ stosujący dany środek powinien najpierw ustalić, a następnie dać temu wyraz w uzasadnieniu postanowienia będącego podstawą zastosowanego środka, czy było możliwe osiągnięcie wskazanego celu oraz efektu w inny sposób, za pomocą innych środków niż zastosowany, w tym jakie alternatywne sposoby były przedmiotem weryfikacji pod kątem spełnienia przesłanki subsydiarności i dlaczego nie zostały wykorzystane (zasadę subsydiarności stosowania środka).

Mając powyższe na uwadze, negatywnie należy ocenić pozostawienia art. 295 § 1a k.p.k. w projektowany brzmieniu. Ponadto powyższych standardów ETPC nie sposób doszukać się w przepisach dotyczących tymczasowego zajęcia mienia ruchomego (art. 295 k.p.k.) oraz podstaw zabezpieczenia (art. 291 k.p.k.). Rozważyć zatem należy wpisanie wprost zasady konieczności (subsidiarności) oraz zasady proporcjonalności do art. 291 k.p.k. oraz do art. 295 k.p.k.

IV. Zmiany w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia

1. Projektowany art. 98 § 6 k.p.s.w.

Uwagi

Przypomnieć należy, że Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z dnia 5 sierpnia 2024 r., ozn. II.510.131.2024.MA⁶⁸, zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z postulatem wprowadzenia art. 98 § 6 k.p.s.w. w brzmieniu „Z chwilą, gdy mandat karny jest prawomocny, zawiadamia się ujawnionych pokrzywdzonych o ukaraniu sprawcy wykroczenia i prawie dostępu do informacji będących podstawą ukarania”. Projektowany zaś art. 98 § 6 k.p.s.w. ma mieć charakter wnioskowy. **Rodzi to pytanie o brak przepisów, które nakazywałyby organom prowadzącym postępowanie mandatowe, informowanie pokrzywdzonych o możliwości złożenia wniosku, o którym mowa w projektowanym art. 98 § 6 k.p.s.w.** Wraz z przyjęciem fakultatywnego trybu dostępu do danych, o których mowa w projektowanym art. 98 § 6 k.p.s.w. należy zaprojektować obligatoryjny obowiązek informacyjny w stosunku do ujawnionych pokrzywdzonych o możliwości złożenia wniosku, o którym mowa w projektowanym art. 98 § 6 k.p.s.w. Projektowany art. 98 § 6 k.p.s.w. powinien mieć zatem brzmienie „§ 6. Z chwilą uprawomocnienia się mandatu karnego, poucza się ujawnionych pokrzywdzonych o ukaraniu sprawcy wykroczenia i prawie do złożenia wniosku o dostęp do informacji będących podstawą ukarania. Na wniosek pokrzywdzonego, w przypadku, gdy mandat karny jest prawomocny, udostępnia się informacje będące podstawą ukarania sprawcy wykroczenia”.

Nie będzie to jednocześnie zmiana, generująca znaczne zwiększenie obowiązków po stronie organów prowadzących postępowania wyjaśniające poprzedzające nałożenie mandatu, a tym samym generująca wydłużenie postępowania mandatowego, zważywszy, że dostęp do zgromadzonej dokumentacji będzie zagwarantowany w fazie, gdy mandat jest prawomocny, a pokrzywdzony nadal będzie miał jedynie pośredni wpływ na zainicjowanie postępowania w przedmiocie uchylecia mandatu. Co więcej, dostęp do danych o sprawcy wykroczenia będzie pełniejszy niż ten, jaki gwarantuje aktualnie załącznik nr 9 do wytycznych Komendanta Głównego Policji z dnia 13 lipca 2020 r. w sprawie wykonywania przez Policję niektórych czynności w zakresie wykrywania wykroczeń oraz ścigania ich sprawców (Dz.Urz.KGP z 2020 r., poz. 37), zważywszy na to, że szereg innych organów posiada uprawnienia do realizacji czynności w postępowaniu mandatowym.

Reasumując wskazać należy, że projekt *ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z poprawą bezpieczeństwa ruchu drogowego* ozn. UD185, obok wielu rozwiązań znajdujących się w gestii ustawodawcy prowadzącego politykę karną, które z tego

⁶⁸ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wykroczenie-dane-sprawcy-pokrzywdzony-dostep-ms>

względu nie podlegały ocenie w ramach niniejszej opinii, zawiera również propozycje, które budzą uzasadnione zastrzeżenia z punktu widzenia konstytucyjnych i prawnomiędzynarodowych standardów tworzenia prawa karnego materialnego oraz procesowego, i z tego względu powinien on być więc przedmiotem pogłębionej analizy.

Mając na uwadze przedłożone racje, stosownie do art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich⁶⁹, zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o dokonanie analizy wskazanych w niniejszym stanowisku problemów i rozważenie zainicjowania zmian legislacyjnych w projekcie we wskazanych zakresach. Będę także wdzięczny za poinformowanie Rzecznika Praw Obywatelskich o stanowisku zajęтым w przedstawionej materii.

Z wyrazami szacunku

Stanisław Trociuk

Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

⁶⁹ Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r., poz. 1264).